

Живко ЖЕКОВ

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий”, България

ФИЛОСОФЪТ – БАЗИЛЕВС

Zhivko ZHEKOV

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria)

THE PHILOSOPHER – BASILEUS

The government of Antigonus II Gonatas in Macedonia was a turning point in its historical development in the era of Hellenism. He was able to lead the country out of the decades-long internal crisis and to recover its international prestige. It reverted back to hegemony in the Balkans and restored its status of one of the most powerful states in the Eastern Mediterranean. This process was not an easy one and lasted nearly four decades in which he actively used his undoubted talent of a statesman and politician, but also managed to win love and respect for Macedonia due to his moderate and responsible government. His moderation and loyalty towards his countrymen was largely the result of the philosophical education he had received in his youth.

Antigonus II Gonatas was the true founder of the Antigonid dynasty, not his father or his grandfather. His government was characterized by great success and terrible failures, but in spite of the suffered defeats and setbacks he never gave up the fulfilment of his main goal – the stabilization and consolidation of the Macedonian state, which was his greatest contribution to Macedonia. It was basileus who despite the distrust of his compatriots managed to pull his country out of the permanent crisis and to turn it into one of the leading Hellenistic states. The last twenty years of his rule despite a number of setbacks in the foreign policy were extremely successful in domestic policy. During these years, he was able to stabilize the military-administrative organization of his homeland. His successors received a strong and stable country, which at the end of the 3rd – the beginning of the 2nd c. BC was even perceived by some contemporaries as the most powerful Hellenistic state. This rise of Ancient Macedonia would have been impossible without the consistent and purposeful policy of Antigonus II Gonatas, which led to inner consolidation and might.

Keywords: Antigonus II Gonatas, Ancient Macedonia, Hellenism, basileus, philosopher, hegemony.

Управлението на Антигон Гонат в Македония е преломен етап в нейното историческо развитие през епохата на елинизма. Той успява да изведе страната от продължаващата с десетилетия вътрешна криза и да възстанови нейния международен престиж. Тя се превръща отново в хегемон на Балканите и възстановява статута си на една от най-силните държави в Източното Средиземноморие. Този процес не е лесен и продължава почти четири десетилетия, в които той активно използва своя безспорен талант на държавник и политик,

но също така успява да си спечели и любовта и уважението на македоните благодарение на своето умерено и отговорно управление. Тази негова умереност и коректност към сънародниците му до голяма степен е резултат от философското образование, което получава в младостта си.

Антигон е син на Деметрий Полиоркет и Фила, дъщеря на Антипатър. Прозвището Гонат идва вероятно от градчето Гона, където е роден (Brown 1979: 305–307). Неговото раждане се отнася от повечето изследователи към 319 г. пр. Хр. Същата година, в която умира дядо му по майка и започва политическата нестабилност в Македония, продължила десетилетия. Временно държавното управление е стабилизирано след няколко години в 316 г. пр. Хр., когато властта е поета от Касандър, син на Антипатър и брат на неговата майка Фила (Adams 2006: 35). Фактически през по-голямата част от времето след смъртта на Александър Македонски до утвърждаването на Гонат на власт, страната се управлява от негови роднини по майчина или бащина линия (Gabbert 1997: 2–7).

Огромно влияние върху формирането на бъдещия базилевс оказват майка му Фила, която е умна и образована жена, активно интересуваша се от политика и философите Менедем от Еретрия и Зенон от Китион на остров Кипър (Knoepfler 1991: 176–178). Особено силно върху Антигон Гонат е влиянието на стоика Зенон, който превръща младежа в последовател на стоическото учение (Diog. Laert., VII, 6; Leon 1989: 21–25). Неговото влияние ще се усеща и след поемането на властта. Вече владетел, той често използва максимата, че властта на базилевса е славна служба (Aelian., VH, II, 20; Green 1990: 61–62). Антигон Гонат получава много добро образование, което в редица случаи му помага, особено в тежки моменти, в които ситуацията изглежда безнадеждна, не се отчайва, а като истински последовател на стоицизма се учи от нещастията и продължава напред. Той самият в никакъв случай не е философ, но има ясно изразен афинитет към тази наука, която му позволява да гледа по-машабно и да реагира със значителна доза умереност в политиката и живота.

Бъдещият базилевс прекарва младостта си, изпълнявайки различни задачи по поръчение на баща си, което го подготвя много добре за самостоятелното му управление. През 287/6 г. пр. Хр., заминавайки за своята последна военна кампания в Мала Азия, Деметрий I Полиоркет оставя сина си за управител на владенията от него крепости в Елада (Gabbert 1997: 17–20). Под негово командване се намират гарнизоните на Акрокоринт в Пелопонес, Халкида на остров Евбея и Деметриада в Тесалия (Lane Fox 2011: 499). Тези крепости контролират ключови стратегически пунктове в Елада и дават възможност на този, който ги владее да извършва военни кампании във всяка една елинска област. Фактът, че в периода между 287/6 – 280 г. пр. Хр. Гонат запазва контрола върху териториите, предадени му от неговия баща, и запазва добрите си отношения с много елински полиси, показва, че той е един много умел и предпазлив политик, който не е склонен към излишни рискове (Gabbert 1997: 20–26).

След смъртта на Селевк I Никатор той решава да се възползва от създадения се вакуум във властта на Балканския полуостров. Прави опит да завземе Македония, предприемайки офанзива от Елада към своята родина, но е разгромлен от флота на Птолемей Керавн и принуден да се оттегли обратно към своите елински владения (Hammond, Walbank 1988: 245–248). В 280 г. пр. Хр. в Пелопонес започва да набира сила движение, насочено срещу властта на Антигон Гонат. Пелопонесците решават, че моментът е изключително удобен да изгонят от полуострова и Елада македонските войски (Tarn 1913: 131–133). Лидерството в този пореден опит за обединение на елините срещу външните врагове е поето от Спарта (Just., XXIV, 1, 2). Лаконците не искат още от самото начало да разкрият своите истински цели, влизайки в открит конфликт с Гонат, поради което решават първо да атакуват етолийците, които са негови съюзници (Just., XXIV, 1, 3; Hammond, Walbank 1988: 249).

Войските на пелопонесците, командвани от спартанския архагет Арей, навлизат в Етолия и започват да я опустошават. Кампанията завършва катастрофално за Арей и командваните от него войски, които понесат големи загуби в жива сила (Just., XXIV, 1, 5–6). Единственият резултат от нея е фактът, че ахейските полиси в Северен Пелопонес отхвърлят властта на Антигон Гонат и създават Ахейския койнон, бъдещия хегемон на Пелопонес и претендент за лидер на цяла Елада. Опитът на Арей да поднови военните операции срещу етолийците се проваля поради отказа на останалите пелопонески полиси да го следват, защото те подозират, че той не се бори за изгонване на македоните, а се опитва да възстанови хегемонията на Спарта на полуострова (Just., XXIV, 1, 7).

През 279 г. пр. Хр. Антигон II решава да повтори похода на баща си и се намесва в ситуацията в Мала Азия. Той сключва съюз с Никомед I, базилевс на Витиния/Битиния и Северната симахия, в която участват Бизантион и Хераклея Понтийска, два полиса с диминиращи позиции в района на проливите¹. Този съюз е насочен срещу Антиох I Сотер. В същото време синът на Селевк I Никатор и негов наследник сключва съюз с Аполодор, тиран на Касандрия. Целта на тази коалиция е завладяването на Македония от селевкида. Военните действия се водят главно в проливите и Западна Мала Азия. Те приключват без явен победител вероятно през 278 или 277 г. пр. Хр. След техния край между Антигон II и Антиох I е постигната договореност. Гонат се отказва от своите претенции към Мала Азия, а Сотер – от амбициите си да завладее Македония (Just., XXV, 1, 1). Договорът между двамата базилевси е скрепен с династичен брак. Гонат се жени за Фила, сестра на Антиох.

¹ Хераклея Понтийска не се намира на самите проливи, но през ранната фаза на елинистическата епоха оказва значително влияние върху ситуацията в региона. Тя е един от най-силните полиси в Южното Черноморие през този период, който има значителни икономически интереси в проливите.

Провалът на азиатската авантюра позволява на Антигон II да съсредоточи цялото си внимание и усилия върху Македония. Той успява да овладее страната, в която след смъртта на Состен няма лидер, способен да поеме управлението и да я защити от външните врагове (Adams 2006: 36). Положението на Гонат като базилевс на македоните укрепва след неговата победа над галите в битката край Лизимахия – ок. 277 г. пр. Хр. (Gabbert 1997: 61). Победата над страшните гали, които в продължение на няколко години опустошавали земите на македоните и целия Балкански полуостров без да срещнат реална съпротива², рязко повишава авторитета на Гонат сред неговите сънародници и той укрепва своята власт над страната (Lane Fox 2011: 500–501).

След победата над галите Гонат започва офанзива срещу Аполодор, тирана на Касандрия (Trog., Prol., XXV). Тази крепост е изключително важна, защото контролира Термейския залив. Войната завършва със завладяването на Касандрия от Гонат около 276 г. пр. Хр. Обсадата на крепостта продължава девет месеца без успех (Polyaen., IV, 6, 18), защото тя е изключително силно укрепена, а тиранът Аполодор/Аполонид се ползва с подкрепата на демоса (Fuks 1974: 71). Овладяването на Касандрия осигурява на Гонат пълен контрол върху Термейския залив. По негова заповед Аполодор е екзекутиран, с което македонът спечелва на своя страна противниците на тирана в града (Tam 1913: 170–172).

Покоряването на Касандрия окончателно стабилизира властта на Гонат над Македония. Укрепил положението си вътре в страната, той се насочва на юг и установява контрол над Тесалия (Hammond, Walbank 1988: 269). Респектиран от неговите успехи, базилевсът на пеоните признава отново върховната власт на базилевса на македоните (Hammond, Walbank 1988: 268). Страната постепенно започва да се възражда, когато тя отново е заплашена от външна агресия. След позорното поражение от римляните при Беневентум през 275 г. пр. Хр. молоският базилевс Пир I приключва с бягство поредната си авантюра. Той се завръща в Епир и започва да търси нови възможности за война (Just., XXV, 3, 2–4). През пролетта на 274 г. пр. Хр. той нахлува в Македония (Plut., Rugg., 26, 3). Антигон прави опит да спре агресора, но е атакуван изненадващо в едно дефиле в Горна Македония. Епирецът насочва първо своята атака срещу наемниците галати, служещи в армията на неговия противник. Те се намират в ариергарда на македонските войски и прикриват техния тил. Галатите оказват ожесточена съпротива, но накрая са разгромени, след което Пир апелира към македоните и техните стратегии да преминат на негова страна (Markle 1999: 219–254). Уплашени да не бъдат напълно унищожени в дефилето, те изоставят

² Според римския епитоматор Юстин самото име на галите внушавало такъв страх и толкова велика била тяхната слава и военни успехи, че владетелите не вярвали, че е възможно да съхранят властта си, воювайки срещу тях или без тяхна помощ, като наемници или съюзници (Just., XXV, 2, 10).

своя базилевс и преминават на страната на молосеца. Антигон е принуден да се спасява с бягство. Той се изтегля в Долна Македония и разполага оцелелите си войски в крайбрежните крепости (Plut., Rugg., 26; Diod., XXII, 11; Paus., I, 13, 2–3). Пир I завладява цяла Горна Македония и Еге, старата столица на Аргеадите. Той оставя в нея гарнизон от наемници галати (Hatzopoulos 1996: 112). Последните, научавайки, че в гробниците на починалите базилевси, разположени в близост да града, се съхраняват огромни богатства разкопават могилите и ги разграбват (Diod., XXII, 12). Тези светотатствени действия на неговите наемници силно подкопават авторитета на молоския авантюрист сред македоните. Негативното отношение към него се задълбочава от факта, че той не наказва галатите, разграбили гробниците (Plut., Rugg., 26), защото те са едни от най-елитните бойни части в неговата армия и той разчита главно на тях в битките.

Завладял практически цяла Горна Македония, Пир I изпраща след Антигон II Гонат сина си Птолемей, който има за задача да овладее Долна Македония, а самия той се насочва на юг към Тесалия, която завладява сравнително лесно (Paus., I, 13, 2). Тесалийците предпочитат да не участват активно във войната между молосеца и македона, а да се покорят на по-силния. Гонат се оттегля в Тесалоника, където се надява да възстанови своите сили и да набере нови галатски наемници от галите, останали в Тракия (Just., XXV, 3, 7). Той получава време за реализиране на този свой план, защото междувременно неуморимия авантюрист е привлечен от ново предизвикателство. Вместо да завладее окончателно Долна Македония, атакувайки крайбрежните крепости, контролирани от Антигон, той решава да настъпи към Пелопонес, където го вика на помощ друг авантюрист, спартиатът Клеоним, който иска с негова подкрепа да завладее родния си град.

Базилевсът на молосите изоставя окончателното завладяване на Македония и насочва своята амбиция на юг към Пелопонес. Той започва подготовката на голяма военна кампания на полуострова. В изходна база за неговото настъпление се превръща Тесалия, където се свикват всички налични войски. Крайна цел на неговата кампания е завладяването на Лакония, но съществуват данни, че той планира в перспектива да покори цяла Елада и дори Азия (Just., XXV, 4, 1). Подготвяйки експедицията в Пелопонес, епирският авантюрист отново издига стария и добре известен лозунг за освобождаване на Елада от властта на македоните. Тази пропаганда отново сработва (Adams 2008: 99–101). В Атина на власт идва антимакедонско правителство, което е благосклонно настроено към молосеца. Атиняните изпращат пратеници при него, които изявяват готовност за съюз, насочен срещу Гонат. Ахейският койнон също се ориентира към съюз с него и използвайки отслабването на македонското влияние в Пелопонес, включва в състава на съюза независимите градове: Леонтин, Егира и Пелена. Месенците също изпращат пратеници при Пир с предложение за съюз, насочен срещу Спарта и Гонат (Just., XXV, 4, 4). В Елида и на остров Евбея се усилват настроенията срещу гарнизоните на Антигон. Цяла Елада

изглежда обхваната от антимакедонско движение (Just., XXV, 4, 5), което фактически е насочено най-вече срещу гарнизоните на Гонат. Той обаче се запазва контрола върху Коринт и неговия акропол Акрокоринт, което фактически ще се окаже един от решаващите фактори за изхода на предстоящата военна кампания в Пелопонес.

През 273 г. пр. Хр. Антигон решава да използва заминаването на основните войски на противника на юг към Тесалия, за да възстанови властта над страната си. Той започва офанзива в посока Еге, но е разбит от молоските войски, оставени да контролират страната под командването на Птолемей, син на Пир (Just., XXV, 3, 8). След тежкото поражение Антигон е принуден да бяга само с няколко приближени на изток. Той отново се укрива в крайбрежните македонски градове, в които започва да събира войски, за да поднови войната с противника.

Поведението на македоните в тази война изглежда странно – те предпочитат да преминат на страната на молоския авантюрист, а не да защитават властта на своя сънародник Антигон, но за тази тяхна реакция има логично обяснение. Понесли години опустошение на своите земи от галите, властта на често сменящи се авантюристи, които не мислят за страната, а единствено как да се задържат на власт, македоните не приемат априори властта на Гонат за легитимна. В известна степен в тази нестабилна и динамична историческа ситуация легитимността се постига на върха на копието. Този, който е по-силен на бойното поле, той има правото да управлява, а Антигон във военната кампания срещу Пир не успява да защити на бойното поле това свое право. Не следва да се забравя, че той спечелва властта и се легитимира за базилевс на македоните също на бойното поле, побеждавайки галите при Лизимахия, така че не следва да се обвиняват неговите сънародници в предателство и страхливост. В 274 г. пр. Хр. той все още не им е доказал окончателно своята способност да бъде легитимен владетел, който е способен да защити своята страна от външните агресори.

Молосецът, подготвяйки своята голяма офанзива срещу Лакония през зимата на 273/2 г. пр. Хр. изтегля голяма част от своите войски от Македония и ги предислоцира в Пелопонес. Този дълго чакан момент използва Гонат, за да изгони епирците от родината си. Към началото на 272 г. пр. Хр. по-голяма част от страната отново е под властта на Антигон II (Paus., I, 13, 7). Той решава да не чака, докато противникът му се разправи с враговете си в Елада, а да го притисне на полуострова. През лятото на 272 г. пр. Хр. Гонат се появява начело на част от войските си в Коринт, отрязвайки по този начин възможността на епиреца да се изтегли по суша от Пелопонес към Средна Елада. Така практически той се оказва притиснат между Антигон от север и лаконците от юг.

Пир започва своята офанзива срещу Спарта през лятото на 272 г. пр. Хр. Неговите войски атакуват беззащитния град, който няма крепостни стени, а по-голяма част от боеспособните мъже са извън Лакония. Те воюват под ко-

мандването на базилевса Арей на остров Крит (Gabbert 1997: 30). Въпреки големите изгледи за успех, „играчът на кости“, както подигравателно го нарича Гонат, и тук успява да се провали. Вместо да атакува лакедемонците в движение, докато те не са организирали своята отбрана и да завладее града им, той решава да изчака и да започне щурма на следващия ден (Paus., I, 13, 5; Plut., Руг., 27). Спартанците използват своя шанс и през нощта прокопават ров между враговете и своя град. Ровът е допълнително укрепен с вкопани талиги и колесници, които са превърнати от лаконците в своеобразна барикада. Молоските войски на няколко пъти атакуват неуспешно града, в отбраната на който се включват активно дори спартанските жени (Plut., Руг., 26–29; Polyaeon, VIII, 49). Когато неговото превземане изглежда близко, лаконците получават подкрепления. В подкрепа на изтощените спартиати пристигат изпратени от Антигон наемници от Коринт под командването на стратега си, фокееца Аминий. В същото време от Крит се завръща със своите войски Арей (Gabbert 1997: 31). Пир отново атакува града, но и този щурм се проваля. В тила му започват да се усилят неговите врагове. Изправен пред заплахата да загуби напълно контрола над северната част на полуострова, молосецът решава да изостави обсадата на Спарта и се насочва на север към Аргос.

При изтеглянето му от Лакония неговият ариергард е атакуван от спартанците и разгромен. В тази битка загива синът му Птолемей (Plut., Руг., 30; Just., XXV, 4, 8–10). Достигайки Аргос, епирските войски правят опит да предизвикат македоните на битка, но Гонат не се поддава на провокацията и остава на своите укрепени позиции високо на хълмовете над града (Hornblouer 1981: 195). Изходът на битката е решен от смъртта на Пир. Той е уличен по главата от керемидата, хвърлена от покрива на къща от една аргоска жена (Polyaeon, VIII, 68). Пада от коня си и е убит от войници на противника, които го залавят полужив (Just., XXV, 5, 1; Paus., I, 13, 7–8; Strab., VIII, 6, 18 p. 376). Смъртта на молосеца прекратява съпротивата на неговите войски и те се предават на Антигон (Brink, Wolbank 1954: 104). Победителят показва изключителна политическа далновидност. Той позволява на Хелен, сина на Пир, да вземе неговото тяло и да го погребее. Хелен получава възможност да се завърне в Епир с оцелелите войски на баща си (Plut., Руг., 34; Just., XXV, 5, 2).

Победата над Пир връща легитимността на Гонат пред македоните и той отново става неоспорим лидер на страната. Следващите няколко години са посветени на стабилизиране на неговата власт над Македония и затвърдяване на позициите в Елада и Пелопонес. В последните той продължава политиката от предходните десетилетия. Продължава да удържа контрола над клю-

³ Македонските гарнизони в двете атински пристанища Пирей и Мунихия се командват от стратега Хиерокъл (Diog. Laert., IV, 39; 41; II, 127; 141–142). Контролът върху пристанищата на Атина практически изолира полиса до голяма степен от външния свят и го прави донякъде зависим от политиката на Антигон Гонат.

човите крепости: Деметриада, Акрокоринт, Мегара, Пирей, Мунихия³ и подкрепя приятелски настроени към него тирани в елинските полиси (Polyb., II, 41, 10; IX, 28, 1). Командването на гарнизона в Акрокоринт и защитата на македонските интереси в Пелопонес е възложена на неговия едноутробен брат Кратер, син на Кратер⁴ и Фила⁵. Изборът на командващ е изключително удачен, защото той запазва верността си към Гонат до края на живота си и с всички сили защитава неговите интереси на полуострова. В редица пелопонески полиси се установяват промакедонски тиранични режими (Trog., Prol., XXVI; Just., XXVI, 1, 2–3). Част от тираните се задържат на власт продължително, други управляват по няколко месеца. Един от последните е Аристоним, тиранът на Елида, който разчита на активна помощ от страна на Кратер, заместника на Гонат в Пелопонес, но след сравнително кратко управление е убит от елидците, които се ползват с активната подкрепа на етолийците (Just., XXVI, 1, 4–10; Plut., Moral., 251a–253a). Най-активните противници на Антигон в Пелопонес са Спарта, постепенно укрепващият Ахейски съюз и етолийците. Активна подкрепа му оказват Месения, част от аркадските полиси и Аргос.

Укрепването на македонските позиции в Елада предизвиква усилване на антимакедонските настроения в Елада и активната подкрепа в тази посока от страна на египетския базилевс Птолемей Филадельф. Спарта след смъртта на Пир вече се чувства много по-уверена в собствената си сигурност. Нейният амбициозен базилевс Арей се опитва да формира мощна коалиция срещу Гонат (Tracy 2003: 15). Той успява да привлече в нея Ахейския съюз, Елида, част от аркадските полиси, сред които най-силните са Тегея, Мантинея, Орхомен и част от критските полиси. В същото време в Атина на власт идват антимакедонски политици, ръководени от Хремонид и брат му Главкон. Между атиняните и Етолийския съюз се наблюдава сближаване, базирано върху противопоставянето срещу усилването на македонското влияние в Елада. Тези тенденции са целенасочено подкрепяни и поощрявани от Птолемей Филадельф. Той се опитва да ограничи до минимум влиянието на Антигон в елинските полиси, които се стреми да превърне в своя зона на влияние, използвайки за база контрола си върху островите в Егейско море (Meadows 2013: 31–37).

Набелязаните по-горе тенденции довеждат до избухването на Хремонидовата война – 267 – 262/1 г. пр. Хр. (Heinen 1972: 182–186). В нея срещу Гонат се изправя силна коалиция, която е с променлив състав. В хода на войната под въпрос отново е поставена неговата власт над Македония, но с големи усилия той успява да запази позициите си в Елада и да възстанови отново контрола над страната си. Формален повод за войната се явява приемането от атинската еклесия на псефизма, в която се призовават всички елински полиси

⁴ Кратер е един от най-доверените таксиарси и командири на Александър Македонски.

⁵ Фила е дъщеря на Антипатър и майка на Антигон Гонат и Кратер.

на борба срещу тези, които нарушават тяхната свобода и автономия (Кноерфлер 1993: 327–341). Тази формулировка откровено визира Антигон Гонат и поддържаните от него тиранични режими и гарнизони в Елада. Съюзници на атиняните в бъдещата война са спартанците с техните съюзници и Птолемей Филадельф (Dreyer 1999: 286–299).

Антигон реагира незабавно и македонските войски навлизат в Атика, обсаждайки Атина. Полисът се оказва в много сложна стратегическа ситуация. Противникът контролира неговите пристанища и атиняните нямат възможност да се снабдяват с храни по море. Египетският базилевс изпраща своя флот към Атика под командването на стратега Патрокъл (Hauben 2013: 46–47), но той не може да помогне ефективно на обсадените, защото македоните контролират всички удобни пристанища в региона (Paus., I, 7, 3; Vanderpool et al. 1963: 26–61; Vanderpool et al. 1964: 69–79). Спартанският базилевс Арей събира всички налични войски и прави опит да помогне на обсадените, но неговите войски не могат да достигнат Атика, защото македоните контролират Коринт, Акрокоринт и Мегарида, което прави преминаването на спартанските войски по суша през Истмоса невъзможно.

Ситуацията се променя коренно, когато срещу Антигон въстават оставените от него в Мегара гали, които следва да охраняват града и провлака. Той реагира светкавично – оставя в Атика част от своите войски да охраняват лагера и обсадните съоръжения около Атина, а с главните си сили се насочва срещу Мегара. Военната операция е успешна. Въстаналите гали са напълно унищожени, а контролът върху града и Истмоса възстановен (Just., XXVI, 2, 1–6). Разгромът на галите проваля опита да се прехвърлят спартанските войски в Атика и те са принудени да се оттеглят обратно към изходните си позиции. Останал без надежда за подкрепа по суша, египетският флот се изтегля от Сароническия залив (Just., XXVI, 2, 7; McCredie 1966: 11–16). Така първите две години от войната, 267–266 г. пр. Хр., завършват с безспорен успех на Гонат. Той успява да принуди враговете си да отстъпят и продължава да обсажда атиняните (O’Neil 2008: 65–90).

През следващата година 265 г. пр. Хр. спартанците правят нов опит да овладеят Истмоса, но тази офанзива завършва с катастрофално поражение от македоните под стените на Коринт. Спартанският базилевс Арей загива в битката (Plut., Agis., 3; Diod., XX, 29; Trog., Prol., XXVI). Неговата смърт слага край на активното лаконско участие в Хремонидовата война (Gabbert 1997: 48). Новият спартански базилевс Акротат, син на Арей, прави опит да атакува аркадския град Мегалополис, един от главните съюзници на македоните в Пелопонес, но тази военна кампания завършва също с катастрофа за лакедемонците. През 264/3 г. пр. Хр. техните войски са разгромени от мегалополците, командвани от Аристоклем. Акротат загива в сражението (Paus., VIII, 27, 11; Plut., Agis., 3). Този нов неуспех окончателно отказва спартанците от активно участие във военните действия, а те явно вече не разполагат и с необходимите

ресурси за нова офанзива. Голяма част от техните съюзници ги изоставят и те са принудени да се бранят от атаките на мегалополци и месенци.

Продължителната война изтощава ресурсите на Македония, от което се възползва базилевът на молосите Александър II, син на Пир. През 263 г. пр. Хр. той нахлува в Горна Македония и заплашва да проникне в централните области на държавата (Just., XXVI, 2, 9). Антигон е принуден да прекрати обсадата на Атина и с всичките си налични войски се насочва към страната си, за да я защити от агресора (Polyaen, IV, 6, 20). Неговите войски се завръщат в Македония, но в последвалото сражение той е разгромен (Heinen 1972: 175–177). Битката е загубена не на последно място и поради измяната на македоните в армията на Гонат, които преминават на страната на противника (Just., XXVI, 2, 10). В този случай те за пореден път предпочитат да преминат на страната на неговите врагове от Епир, а не да защитават родината си под негово командване. Тази ясно очертава се тенденция изисква обяснение. Проблемът се крие не толкова в личността на самия Антигон Гонат, колкото на неговите роднини, заемали македонския трон преди него. Македоните така и не успяват да приемат за свои легитимни владетели Антигон Монофталм, сина му Деметрий Полиоркет и Касандър, чичото на Антигон. Главната причина за тяхното съпротива е фактът, че те не се идентифицират с личността и делото на Александър Македонски, който за македоните си остава идеалният владетел. Измените и преминаването в лагера на Пир и неговия син са резултат от факта, че те се представят като наследници и продължители на делото на великия завоевател, с което печелят симпатиите на македоните.

Последвалите събития трудно се поддават на интерпретация, така както са описани в античната наративна традиция. След разгрома от молосите Антигон изведнъж изчезва от Македония, а продължението на войната срещу тях е възложено на малолетния му син, бъдещия Деметрий II Македонски, който начело на нови войски в сражението при Дердий разгромява Александър II Молоски и го принуждава да се изтегли от страната. Победителят развива своя успех и навлиза в Епир. Македоните завладяват молосите и изгонват техния базилевс от собствената му държава. Събитията, така представени в основния извор за тях – късния епитоматор Юстин, предизвикват определено объркване в съвременната историография (Mikrogiannakis 1999: 753–761). Някои автори дори отричат реалността на поражението, нанесено от войските на Александър II Молоски на Антигон Гонат.

Безспорно фрагментарните данни, съхранени в античната наративна традиция относно тази военна кампания, изискват внимателен анализ. В качеството на работна хипотеза тук може да се предложи следната реконструкция. През 263 г. пр. Хр. молосите атакуват Македония и постигат известни успехи. Антигон е принуден да прекрати обсадата на Атина и се завръща в държавата си, но в първото сражение е разгромен. Вероятно той, подобно на кампанията от 274 – 273 г. пр. Хр., се оттегля в крайбрежните крепости. Напълно е възможно да отстъпва дори в Тесалоника или Касандрия. През зимата на

263/2 г. пр. Хр. базилвесът на македоните прегрупира своите войски и без да влиза в голямо сражение успява да си възвърне контрола над Долна Македония.

В същото време атиняните отслабват своята бдителност и той вижда реален шанс да ги покори. Командването на македонските войски, предназначени да продължат офанзивата срещу молосите, е възложено на опитни стратегии, но номинално според традицията за техен командващ е обявен престолонаследникът Деметрий. Антигон начело на останалите си войски с ускорен марш се насочва на юг към Атина. Той изненадва атиняните и не им позволява да ожънат почти узрелите жита. Останали без храна, те капитулират (Polyaen, IV, 6, 20). В същото време останалите македонски войски под номиналното командване на бъдещия базилевс Деметрий II Македонски започват офанзива срещу епирците и ги разгромяват в Елимиотида. В тази горномакедонска област следва да се локализира мястото на битката Дердий. Името Дердас носят няколко базилевса на Елимиотида през V – първата половина на IV в. пр. Хр. Македонските войски развиват своя успех и завладяват Епир. След завръщането на Антигон от Атика, той заповядва на своите войски да се изтеглят от държавата на молосите (Just., XXVI, 3, 1), защото предпочита тя да служи за буфер пред усиливащото се влияние на илирите и етолийците в този регион (Buraselis 1982: 135–140).

Хремонидовата война завършва с победа на Антигон Гонат. Той установява контрол над Атина и успява да разгрои основните си противници в Елада (Naake 2004: 470–483). В Атина е разположен македонски гарнизон в Мусеона, Рамнунт, Саламин, Сунион (Paus., III, 6, 6; Goette 2003: 152–161). Между Гонат и Птолемей Филадельф е сключен мир, по условията на който македонът си запазва постигнатия контрол над Атина, но е задължен да се изтегли от Епир. Мирните съглашения са ратифицирани вероятно през 261 г. пр. Хр. Единственият реален противник на Македония в Елада остава Етолийският съюз, който в хода на Хремонидовата война запазва неутралитет въпреки симпатиите си към атиняните и участниците в антимакедонската коалиция като цяло (Knoepfler 1995: 141–144).

Успехът в Хремонидовата война и укрепването на позициите в Македония след разгрома на Александър II Молоски дават увереност на Антигон Гонат, че може да разшири своето влияние и в Егейско море. Изпълнението на тези цели изисква създаването на силен флот. Тази задача е реализирана в сравнително кратки срокове. Не малък принос за този успех има и контролът върху Атина и по-голямата част от Елада, ресурсите на която македонът използва, за да екипира и въоръжи своята нова флота. Последвалите военноморски кампании са едни от най-енигматичните в историята на Македония и елинистическите държави през III в. пр. Хр. (Buraselis 1982: 141–151). В съвременната историография дискусиите относно тяхната хронология и реалност са отворени и редица авторитетни изследователи дори отказват да заемат конкретна позиция поради характера на изворовата база, която е изключително неясна и фрагментирана.

Споровете се водят относно броя на битките при Андрос и Кос. Някои автори защитават тезата, че става въпрос за една битка (Fellmann 1930: 92–99), докато според други битките са две. Датирването им също е проблематично, което допълнително усложнява възстановяването на историческите реалии в периода между края на Хремонидовата война и смъртта на Антигон Гонат (Reger 1985: 155–177). В случая извеждането на проблемите, свързани с тези две реални или хипотетични морски битки, не е самоцелно. Историята на Антична Македония през посочения период не може да бъде реконструирана, поне в основни линии, без да се анализират и отчетат реалитите в международен мащаб в Източното Средиземноморие (Buraselis 1982: 160–170).

От смяната на приоритети в македонската външна политика в средата на III в. пр. Хр. се възползва Александър, син на Кратер, командира на македонските гарнизони в Коринт и Акрокоринт (Dixon 2014: 91–92). Той въстава срещу Гонат и се обявява за независим владетел на подвластните му територии. Този метеж отслабва влиянието на македонския базилевс в Елада и особено в Пелопонес (Gabbert 1997: 54–55).

Ангажиран със ситуацията в Тракия Гонат не може да обърне необходимото внимание на случващото се в Елада. Александър, син на Кратер използва този факт и започва офанзива срещу македонските гарнизони и съюзници в региона. Запазените епиграфски свидетелства показват, че той атакува Атина и Аргос, който е управляван от тирана Аристомех Стари (Dixon 2014: 96). В запазените извори липсват данни за активно участие в тези военни кампании на Антигон II, което е доказателство в полза на хипотезата, че в този момент неговото внимание е ангажирано с други по-важни от стратегическа гледна точка проблеми, които могат да са свързани само с настъплението на Антиох Теос в Тракия.

Базилевсът на македоните така и не успява да подчини метежния си стратег, последният умира след няколко години самостоятелно управление. Неговата смърт дава възможност на Гонат да започне офанзива по възстановяване на загубените позиции в Елада и Пелопонес. Опитният политик предпочита да използва мирни средства, а не военни. Той предлага на Никея, вдовицата на Александър, тя да се ожени за сина му Деметрий, наследника на трона (Dixon 2014: 97–98). Очарована от възможността да стане съпруга на бъдещия базилевс на македоните, Никея се съгласява и сватбата е отпразнувана пишно, но тя е само повод Антигон да завладее отново Коринт и Акрокоринт и да възстанови своите позиции в Пелопонес и Елада (Gabbert 1997: 70). Тези събития хронологически се разполагат от повечето съвременни изследователи в периода 251 – 246 г. пр. Хр.

След възстановяването на контрола над Акрокоринт и Евбея позициите на Антигон Гонат в Елада изглеждат напълно стабилни, но тази стабилност е измамна, всъщност основите на македонската доминация на полуострова са трайно подкопани. Усилването на Ахейския койнон и появата в редовете на

неговите лидери на Арат са основният фактор, който действа в тази посока (Eckstein 2009: 246). Тези процеси са усилены и от тайната, но изключително активна дипломация на Птолемиите, които се стремят да превърнат ахейците в перманентни противници на македоните. Тези тенденции намират своето развитие в 243 г. пр. Хр., когато ахейците успяват да завладеят Акрокоринт и Коринт и да изгонят македонските гарнизони от тях (Dixon 2014: 99–100; 143–148). По този начин Антигон губи голяма част от влиянието си в Пелопонес, а в перспектива това ще доведе и до отслабване на неговото влияние в Елада.

Антигон Гонат умира в 240/239 г. пр. Хр. Той е истинският основател на династията на Антигонидите, а не баща му или дядо му (Gabbert 1997: 71–72). Неговото управление е изпъстрено с големи успехи и страшни провали, но най-голямата му заслуга пред македоните е, че, въпреки претърпените поражения и неуспехи, не се отказва от основната си цел – стабилизиране и утвърждаване на македонската държавност. Той е базилевсът, който въпреки недоверието на своите сънародници, успява да изведе страната си от перманентната криза и да я превърне в една от водещите елнестически държави (Adams 2006: 36–37). Последните двадесет години от неговото управление въпреки редица неуспехи във външнополитически план са изключително успешни във вътрешнополитически. През тези години той успява да стабилизира военноадминистративната организация на родината си. Неговите наследници получават една силна и стабилна държава, която в края на III – началото на II в. пр. Хр. дори е възприемана от някои като най-силната елнестическа държава. Този възход на Антична Македония би бил невъзможен без последователната и целенасочена политика на Антигон Гонат по нейното вътрешно консолидиране и укрепване.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY

Извори / Primary Sources:

- Aelian.:** Aelianus. *Varia historia*. Hrsg. M. R. Dilts. Leipzig, 1974.
- Diod.:** Diodorus Siculus. *Bibliotheca historica*. Rec. L. Dindorfus, vol. I–V, Lipsiae: Teubner, 1866–1868.
- Diog. Laert.:** Diogenes Laertius. *Vitae philosophorum libri*. Hrsg. v. M. Marcovich, H. Gdrtner. Stuttgart–Leipzig, 2001.
- Trog., Prol.:** M. Iuniani Iustini. *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*. Post Franciscum Ruehl iterum edidit Otto Seel. Stutgardiae: in aedibus B. G. Teubneri, 1985.
- Paus.:** Pausaniae. *Graeciae descriptio*. Ed. F. Spiro. Vol. I–III. Lipsiae: Teubner, 1903.
- Plut.:** Plutarchi. *Vitae parallelae*. Rec. Cl. Lindskog, K. Ziegler. Vol. I–IV, Lipsiae: Teubner, 1969–1980
- Polyaen.:** Polyaeni. *Strategematon libri VIII*. Ed. E. Woelfflin, j. Melber. Lipsiae: Teubner, 1887.
- Polyb.:** Polybius. *Historiae*. Hrsg. L. Dindorf, T. Büttner-Wobst. Lipsiae, 1889–1905.
- Strab.:** Strabonis. *Geographica*. Rec. A. Meineke. Vol. I–III. Lipsiae: Teubner, 1915–1925.

Литература / Secondary Sources:

Adams 2006: Adams, W. L. The Hellenistic Kingdoms. // *The Cambridge Companion to the Hellenistic Age*. Ed. G. R. Bugh. Cambridge: Cambridge University Press, 28–51.

Adams 2008: Adams, G. W. The Unbalanced Relationship between Ptolemy II and Pyrrhus of Epirus. // *Ptolemy II Philadelphus and His World*. Eds. P. McKechnie, Ph. Guillaume. Leiden: Brill, 91–102.

Buraselis 1982: Buraselis, K. *Das hellenistische Makedonien und die Ägäis: Forschungen zur Politik des Kassandros und drei ersten Antigoniden im Ägäischen Meer und in Westkleinasien*. München: Beck.

Brink, Wolbank 1954: Brink, C. O., F. W. Wolbank. The Construction of the Sixth Book of Polybius. // *Classical Quarterly*, 4, 97–122.

Brown 1979: Brown, E. L. Antigonus Surnamed Gonatas. // *Arktouros. Hellenic studies presented to B. M. W. Knox on the occasion of his 65th birthday*. Eds. G. Bowersock, W. Burkert, M. Putnam, Berlin–New York: de Gruyter, 299–307.

Dixon 2014: Dixon, M. D. *Late Classical and Early Hellenistic Corinth, 338 – 196 B.C.* New York: Routledge.

Dreyer 1999: Dreyer, B. *Untersuchungen zur Geschichte des spätclassischen Athen (322 – ca. 230 v. Chr.)*. Stuttgart: Franz Steiner.

Eckstein 2009: Eckstein, A. M. *Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome*. Berkeley–Los Angeles–London.

Fellmann 1930: Fellmann, W. *Antigonos Gonatas, König der Makedonen, und die griechischen Staaten*. Würzburg: C. J. Becker.

Fuks 1974: Fuks, A. Patterns and Types of Social-Economic Revolution in Greece from the Fourth to the Second Century BC. // *Ancient Society*, 5, 51–81.

Gabbert 1997: Gabbert, J. *Antigonus II Gonatas. A Political Biography*. London: Routledge.

Goette 2003: Goette, H. R. Cape Sounion and the Macedonian Occupation. // *The Macedonian in Athens, 322–229 BC*. Eds. O. Pelagia, S. V. Tracy. Oxford: Oxbow Books.

Green 1990: Green, P. *Alexander to Actium: The Historical Evolution of the Hellenistic Age*. Berkeley–Los Angeles: University of California Press.

Haake 2004: Haake, M. Documentary Evidence, Literary Forgery, or Manipulation of Historical Documents? Diogenes Laertius and an Athenian Honorary Decree for Zeno of Citium. // *Classical Quarterly*, 54, 470–483.

Hammond, Walbank 1988: Hammond, N. G. L., F. W. Walbank. *A History of Macedonia*. Vol. III. 336 – 167 BC. Oxford: Oxford University Press.

Hatzopoulos 1996: Hatzopoulos, M. B. *Macedonian Institutions under the Kings*. Vol. 1. *A Historical and Epigraphic Study*. Athens – Paris: De Boccard.

Hauben 2013: Hauben, H. Callicrates of Samos and Patroclus of Macedon, Champions of Ptolemaic Thalassocracy. // *The Ptolemies the Sea and the Nile. Studies in Waterborne Power*. Eds. K. Buraselis, M. Stefanou, D. J. Thompson. Cambridge: Cambridge University Press, 39–65.

Heinen 1972: Heinen, H. *Untersuchungen zur hellenistischen Geschichte des 3. Jahrhundert v. Chr.* Wiesbaden: Franz Steiner.

Hornblouer 1981: Hornblouer, J. *Hieronymus of Cardia*. Oxford: Oxford University Press.

Knoepfler 1991: Knoepfler, D. *La vie de Ménédème d’Erétrie de Diogène Laërce*. Basel: Fr. Reinhardt Verlag.

Knoepfler 1993: Knoepfler, D. Les kryptoi du stratège Épicharès à Rhamnonte et le début de la guerre de Chrémonidès. // *Bulletin de correspondance hellénique*, 117, 327–341.

Knoepfler 1995: Knoepfler, D. Les relations des cités eubéennes avec Antigonos Gonatas et la chronologie delphique au débat de l'époque étolienne. // *Bulletin de correspondance hellénique*, 119, 141–144.

Lane Fox 2011: Lane Fox, R. “Glorious Servitude...”: The Reigns of Antigonos Gonatas and Demetrius II. // *Brill’s Companion to Ancient Macedon: Studies in the Archaeology and History of Macedon, 650 BC–300 AD*. Ed. R. Lane Fox. Leiden: Brill, 495–520.

Leon 1989: Leon, C. F. Antigonos Gonatas Rediscovered. // *Ancient World*, 20, 21–25.

Markle 1999: Markle, M. M. A Shield Monument from Veria and the Chronology of Macedonian Shield Types. // *Hesperia*, 68, 219–254.

McCredie 1966: McCredie, J. R. *Fortified Military Camps in Attica*. Princeton: J. H. Furst Company.

Meadows 2013: Meadows, A. The Ptolemaic League of Islanders. // *The Ptolemies the Sea and the Nile. Studies in Waterborne Power*. Eds. K. Buraselis, M. Stefanou, D. J. Thompson. Cambridge: Cambridge University Press, 19–38.

Mikrogiannakis 1999: Mikrogiannakis, E. Chremonidean War and Demetrius II. // *Ancient Macedonia*, VI/2, 753–761.

O’Neil 2008: O’Neil, J. L. A Re-Examination of the Chremonidean War. // *Ptolemy II Philadelphus and His World*. Eds. P. McKechnie, Ph. Guillaume. Leiden, 65–90.

Reger 1985: Reger, G. The Date of the Battle of Kos. // *American Journal of Ancient History*, 10/2, 155–177.

Tarn 1913: Tarn, W. W. *Antigonos Gonatas*. Oxford: Clarendon Press.

Tracy 2003: Tracy, S. V. *Athens and Macedon: Attic Letter-Cutters of 300 to 229 BC*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press.

Vanderpool et al. 1963: Vanderpool, E., J. R. McCredie, A. Steinberg. Koroni: A Ptolemaic Camp on the East Coast of Attica. // *Hesperia*, 32, 26–61.

Vanderpool et al. 1964: Vanderpool, E., J. R. McCredie, A. Steinberg. Koroni: The Date of the Camp and the Pottery. // *Hesperia*, 33, 69–75.